

Storkyrkan 13 september 2016 i samband med Riksdagens högtidliga öppnande

Gertrud Åström

Det verkar som att vi människor har behov av att högtidligt uttala löften. Kanske som ett uttryck för vår goda vilja till förbättring, men också för tilltron till vår förmåga. Vi kan bättre. Historien är inte slut.

Denna högtidliga dag är en dag att påminna oss om löften som är givna och kanske formulera nya.

Vi lever i Antropocen, människans tid. Vi är den art som dominerar världen och dess framtid. Liv på jorden har av olika naturkatastrofer, som enorma vulkanutbrott och meteornedslag, ödelagts flera gånger. Men nu, sägs det, är det människans tur att vara katastrofen. Vad jorden i framtiden kommer att tömma ur sig eller rymden slänga på oss, det vet vi inte. Men vi kan och vi ska styra oss själva mot en rimligare värld.

Ur askan av andra världskriget byggdes FN, med åtaganden och löften, om fred och säkerhet, om grundläggande mänskliga rättigheter, om den enskilda människans värdighet och värde, och, om lika rättigheter för män och kvinnor. Detta tar arbetet för ett jämställt samhälle fasta på.

Demokrati och universella mänskliga rättigheter, för kvinnor och för män utan åtskillnad, är insiktsfulla påfund. De bildar ett fundament där respekten för den andras början och det egna slut grundläggs. Där har hållbarhetens princip sitt fäste. Därifrån kan arbetet för att tillfredsställa de egna behoven utgå utan att undandra möjligheten från andra.

I jämställdhetens vågskål väger möjligheten att vara en hel människa tungt. Däri ligger den faktiska friheten från förtryck och de största möjligheterna för ett gott samhälle. Ordningen mellan kvinnor och män är specifik och grundläggande. Ty. Jämställdhetens fråga handlar inte bara om jaget i förhållande till den andre. Den handlar om den tredje. Om hur det komplexa återfödandet av mänskligheten formar hela samhällen och genom politiskt stiftade lagar, reformer och pengafördelning, liksom genom religioner, traditioner och kulturer, skapar olika villkor för kvinnor och män.

När forskaren Helga Hernes framförde tanken att de nordiska välfärdsstaterna måhända var kvinnovänliga väckte det stort uppseende eftersom standardantagandet var att staten och dess privata institution, familjen, bildade den patriarkala axel där kvinnor underordnas. Hernes menade att den förda politiken måhända faktiskt hade brutit det patriarkala partnerskapet och anträtt vägen till en ny kvinnovänlig och inbjudande mänsklig överenskommelse.

Patriarkala samhällen är inte bara orättfärdiga utan också ineffektiva och oförmögna att skapa hållbara och goda livsvillkor. Att leva i ojämställdhet är att leva i kris.

När jag var hemma i Norrbotten hade jag på mig Svenska FN-förbundets Flicka-armband. Ett kusinbarn såg armbandet och tyckte att det var så fint. Hon fick det, förstås. Men att svara på frågan varför det behövs ett Flicka-armband är en vandring i mörkret. Att vi kvinnor har sämre arbetsvillkor och löner och värderas lägre, det har vi konstruktivt gripit oss an. Men att tala om att det saknas 100 miljoner flickor och kvinnor i världen, att flickor och kvinnor förföljs, stympas, dödas, säljs och köps som varor - på gamla marknader som barn- och tvångsäktenskap och prostitution, och nya marknader som surrogatarrangemang - det är svårt. Det är tungt. Men det stärker beslutsamheten att hävda principen att en människa aldrig är ett medel för att tillfredsställa någon annans behov.

Det är möjligt att skapa ett samhälle där kvinnor och män delar makten och kan forma sina egna liv. Vi kan se till, att den omsorg som vi människor behöver - då vi ju inte är gråstenar - både kan ges och fås utan underordning, att vi kan vara ekonomiskt självständiga och att mäns våld mot kvinnor kan upphöra.

Himmler sa till de som led av att vara förintelsens hantverkare: "Glöm din själ". Men i Antropocen ska vi inte glömma vår själ. Vi är ju människor. Vi ska låta hjärta och hjärna träffas.

Det är märkligt, säger Latour, att i Antropocen, i mänsklighetens namn, avskaffa självaste människan. Och han tillstår att han blir alldeles yr av alla ontologiska svängningar.

Konstnären William Kentridge har gjort en film där en strid ström av myror springer omkring i bestämda, men förvirrande, banor. Han hade lagt ut socker i kringelikrokar och filmen visade hur myrorna ivrigt följde spåren. Låt oss inte vara som dessa myror. Låt oss inte fega ur med söt politik byggd på undantag och tro att det löser helheten, eller braka till med insatser för helheten för att lösa ett undantag. Låt oss hålla avstånd till förtryckets former så att inte vi själva blir dess bärare. Låt oss inte gå på sockrade irrfärder.

Låt oss se det gemensamma och öva fördragsamhet, som FN-stadgan säger. I människans tid ska kärlek och rättfärdighet inte vaskas ut, utan fram, och egennyttans matta blykorn sjunka till botten.

Ta vara på dig. Ta vara på oss. Ta vara på varandra.